

Száz év az ezerből

*(Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum kiállítása
a Petőfi Irodalmi Múzeumban)*

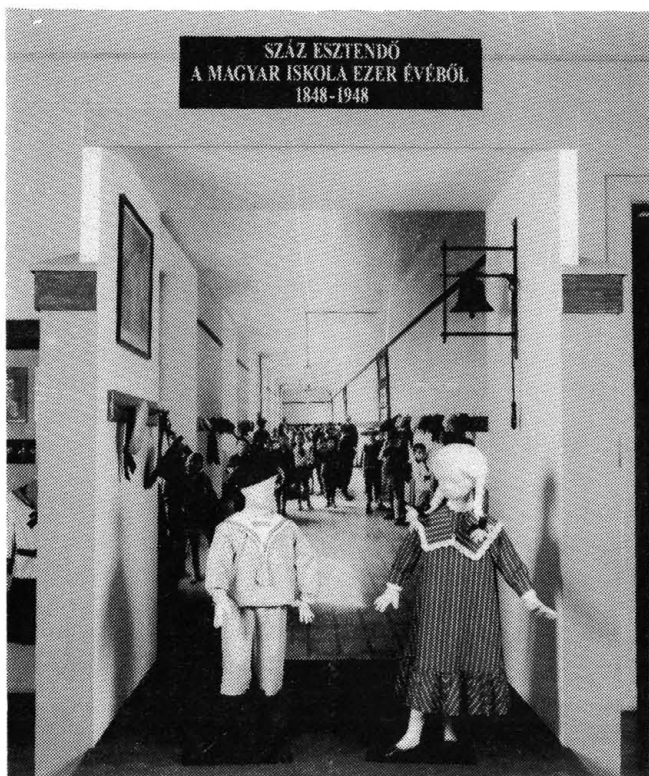
Nem feladata egy könyvtáros szaklapnak, hogy múzeumi kiállításokról tudósítson. Most mégis kivételt tesz. Teszi ezt azért, mert a címben jelzett tárlat rendezője, szervezője egy olyan intézmény, amely elsősorban könyvtári szolgáltatásai, kiadványai révén ismert. (Noha elődje az 1877-ben alapított Országos Tanszermúzeum „csak” 1905-től vált „kettős gyűjteménnyé” Országos Pedagógiai Könyvtár és Tanszermúzeum néven.) Indokolja ezt a „kivételezettséget” az is, hogy rendkívüli alkalomból készült a bemutató: ezer éves a magyar iskola (és könyvtár), s a kultúra e két legfontosabb és legnagyobb múltú intézményének sorsa, szerepe a magyar művelődés történetében is összefonódik, meghatározó szerepet játszik. A 996-ban Szent Márton hegyén alapított bencés kolostor falai között – a többi európai előzményhez hasonlóan – a Benedek-rendiek tanítottak, könyveket tartottak. Erről tanúskodik a későbbi pécsi püspök – az egykori Maurus deák –, aki a XI. század közepén írt művének előszavában magát Szent Márton hegyi iskolás gyerekeknek nevezi. A pannonhalmi kolostor ugyancsak ebből a korszakból származó „katalógusa” – azaz az apátság javainak összeírása – több tucatnyi könyv – köztük korabeli tankönyvek – felsorolását is tartalmazza. Joggal mondhatjuk tehát, hogy **ezer esztendővel ezelőtt egy máig működő magyar iskola és könyvtár létesült a mai Pannonhalmán.**

A millenniumról méltó módon megemlékezett a Rend, az egész ország. Az évforduló jelentőségét minősíti, fényét emeli, hogy ez alkalomból meglátogatta ezt a helyet II. János Pál pápa őszentsége is.

A pápa látogatásának és a honfoglalás 1100. évfordulójának rangos és látványos eseményeihez talán túlságosan is szerényen kapcsolódnak azok a helyi és országos megemlékezések, amelyek a **magyar iskola** elmúlt évezredét idézik.

A győri – kezdeti századainknak, a mohácsi vészig terjedő korszaknak oktatástörténetét illusztráló –, s a debreceni – felvilágosodás- és reformkori nevelésügyünk, a reformáció hőskorát bemutató – kiállítások után most már látható a folytatás is a Petőfi Irodalmi Múzeum termeiben. Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum rendezésében megnyílt az a kiállítás, amely a magyar polgári korszak, az 1848–1849 közötti időszak iskoláiról ad képet. Látványos és változatos ez a kép, hiszen egy rendkívül bonyolult, eseményekben és változásokban gazdag, boldog, békés évektől és tragédiáktól sem mentes időszak **gyermekeit, tanítóit és iskoláit** jeleníti meg a muzeológia eszközeivel, hiteles dokumentumok bizonyító erejével ez a tárlat.

Gondoljunk csak arra: kik is ültek az iskolapadokban ebben a száz évben? Miféle taneszközöket (palatábla, palavessző, irkák, tollak, tintásüvegek, ceruzák,

radírok, körzők, szögmérők stb.) használtak? Hogyan tanulták meg a betűvetést, szépírást s az olvasást? (ABC-s és olvasó könyvek, szépírási minták, a zsinórirás, a rondírás, az ékesírás mintafüzetei stb.) Mi volt jutalmuk és büntetésük? (bizonyítványok, értesítők, intők, jutalomérmék stb.) Hogyan öltözködtek, szórakoztak, mit olvastak? (diákviselőtek, egyenruhák, sapkák, jelvények, cserkészélet, diáksport, testnevelés, korabeli tornaterem, folyosórészlet, gyermekzsivajjal és csengőszóval stb.) Erről szól a kiállítás első fejezete.

A szigorú és jóságos tanító, a tekintélyes tanárok és tanári karok képei személyiségeket, neveket idéznek fel saját és nagyapáink iskolás korából is. Nagy-hírű tanítóképzők, ékes oklevelek, a tanárok és tanárnők öltözékei, személyes tárgyak, kinevezések, igazolványok idézik a „nemzet napszamosainak” működését. Egy külön terem a katedrán is helyt álló magyar írókra emlékeztet: Kaffka Margit, Gárdonyi Géza, Juhász Gyula, Babits Mihály, Németh László műveit olvasva hajlamosak vagyunk megfeledkezni arról, hogy pedagógusként is nagyok voltak. Mások pedig – mint Eötvös József, Trefort Ágoston, Gönczi Pál, Fináczy Ernő, Kornis Gyula, Nagy László – az oktatásügy szervezésében és a pedagógia tudományában jeleskedtek. Műveik máig hatók, emléküket számos relikvia, műalkotás is felidézi a kiállításban.

A magyar polgárosodás – sajátos igényeinek megfelelően – sokféle iskolatípust hozott létre. De mindennek az alapja a népiskola volt. Nem véletlen, hogy az 1868-as népoktatási törvény középpontjában is népiskolák létrehozása és mű-

ködési kereteinek, feltételeinek megteremtése szerepelt. A kiállításban is hangsúlyos helyet kap a rekonstruált, eredeti eszközökkel berendezett falusi népiskola (padokkal, számológéppel, táblával, szemléltető faliképekkel, térképpel, vas-kályhával, katedrával, falusi öltözékben lévő tanulókkal stb.), a Klebelsberg Kunó nevéhez fűződő nagy népiskolai építési program, valamint a Bárczy István budapesti főpolgármester idejében megvalósult, még ma is álló és korszerű iskolák létesítésének dokumentációja.

A XIX. század közepétől a gimnáziumokban a klasszikus tananyag mellett egyre nagyobb szerepet kapnak a reáliák. A természetrajz, a természettan (fizika), a vegytan (kémia), a földrajz, a csillagászat, az ásványtan kísérleti és szemléltető eszközei arról tanúskodnak, hogy ezeket az ismereteket nagyon korszerűen és módszerekben is hatásosan közvetítették. Az egyes szertár részletekben megcsodálhatjuk a korabeli kísérleti- és szemléltető eszközöket, ásványgyűjteményeket, műszereket, modelleket, preparátumokat, térképeket, lombikokat stb., amelyeknek mindegyikét iskolában használták az elmúlt száz évben. A természeti törvények, jelenségek, folyamatok bemutatására szolgáló eszközöknek nem csupán ötletessége, egyszerűsége tűnik fel a ma emberének, de a tárgyak szépsége, megmunkálásuk „művessége” is. (A műanyagok korában csak irigyelni lehet azokat a tanárokat és diákokat, akik ilyen esztétikailag is kellemes eszközök révén ismerkedtek a tudománnyal!) Mellettük valóban „elszürkülnek” az úgynevezett humán tantárgyak szemléltető eszközei. Hiszen a görög és latin, a

történelem és az irodalom, a hittan tanításának taneszközei meglehetősen egysíkúak (kép, könyv, táblázat, illusztráció). Annál látványosabb a gyakorlati jellegű oktatás emlékanyaga. A szlőjd (a kézügyességi oktatás), a háztartástan, a kézimunka – a kor praktikus igényeinek megfelelő fontossággal – hangsúlyos helyet foglalt el az oktatásban, így a kiállításban is.

A magyar oktatás történetére jellemző, hogy mindig nyitott volt a legújabb módszerek és technikák alkalmazására. Így például hazánkban a világon elsőként hasznosították tudatosan is a filmet az iskolákban. A dia és a mozgókép vetítésére, a hanganyag megszólaltatására szolgáló berendezések, mint a tanítás rendszeres kiegészítői sem maradhattak el a bemutatóról. Már csak azért sem, mert ezek az „őseszközök” átvezetnek a mába, a számítógépek világába. Két vagy három program közül is válogathat a látogató. Az OPKM munkatársai külön kívánságra bemutatják annak az iskolatörténeti adattárnak a mintapéldányait, amelynek alapján bármelyik oktatási intézmény – viszonylag olcsón és könnyedén – elkészítheti a sajátját. A látogató maga kutathat a „Tanszermúzeumban”. CD-ROM lemezről ismerheti meg az ország tucatnyi iskolatörténeti gyűjteményét, legérdekesebb muzeális értékű tanszereit, mozgó és állóképpel, hanggal és szöveggel. Egy másik képernyő érintésre szolgáltatja a történelmi Magyarország iskoláinak képeslap-ábrázolásait legfontosabb adatait akár földrajzi, akár különböző tematikai szempontok alapján, s kívánságra ki is nyomtatja a kért képet vagy szöveget.

A kiállításnak ez a része bizonyára sokakat – főleg a fiatalabb korosztályt – maradásra, hasznos játékra kényszeríti. S ha eleget böngészett az adatok, képek között és remélhetőleg megtalálta a számára legfontosabb és legérdekesebb információkat, elindulhat visszafelé (sajnos a kiállítótér ilyen szempontból nem szerencsés), s automatikusan bekapcsolódik egy hangosító berendezés, megszólal az ének: „Gaudeamus igitur...”. Még egyszer felidéződhetnek saját iskoláséveink, a száz s az ezer éves múltja is a magyar iskolának.

És még mire emlékeztethet ez az ünnepi alkalomból rendezett kiállítás – tanúságként is? Emlékeztet arra, hogy létezett egy tanszermúzeum, amelynek az volt a feladata, hogy a közoktatást szolgálja, a korszerű taneszközöket, tankönyveket népszerűsítse, a gyártókat, forgalmazókat ösztönözze, a pedagógusokat és az iskolafenntartókat tájékoztassa, a magyar iskola múltjának emlékműanyagát megőrizze, bemutassa a pedagógus hivatás hagyományait, gondozza. Mínt ha ma hiányozna ez az intézmény! Legalábbis erre gondol az ember, amikor végigjárja a kiállítás termeit és sajnálkozni kényszerül, hogy eddig ezt a gazdag emlékműanyagot a (csaknem teljes egészében az OPKM gyűjteménye) a közönség nem láthatta. Most is csak ideiglenesen, hiszen állandó pedagógiai múzeum és kiállítás nincs. (Csak melleleg jegyezzük meg – nem lebecsülve a tiszteletre méltó és nagy múltú foglalkozások jelentőségét, fontosságát –, hogy a kéményseprőknek, a henteseknek, a molnároknak van saját múzeumuk, a pedagógusoknak meg nincs.) Talán a millennium éve rádöbben a szakmát és

felügyeleti szerveit e hiányérzetre, nem utolsó sorban éppen a kiállítás élményének hatása alatt.

Egy másik, általánosabb tanulság, hogy ez a kiállítás is jól példázza: a társadalom számára minden korban fontos volt az oktatás, az iskola, az új generáció nevelése. Ezért képes volt áldozatokat is hozni. A kormányok, önkormányzatok, egyházak és más közösségek gondoskodtak arról, hogy intézményes kereteket biztosítsanak az oktatás számára. Tapasztalhatjuk, hogy a legjobb törvényekből, határozatokból, elképzelésekből is csak az valósulhat meg, amihez megteremtik a feltételrendszert.

Végül figyelemre méltó ez a kiállítás azért is, mert igen széles közönséghez szól. A művelődéstörténet kutatója is számos, eddig ismeretlen dokumentumra, adatra lelhet a tartókban. De ahhoz a látogatóhoz is szól, akit az ismeretszerzés, az emlékezés vágya vezérelt ide. A rendezők dicséretére legyen mondva, hogy a rendkívül változatos dokumentumanyagot sikerül harmonikus egységben látványos formában megjelentetni. Az épület, a Károlyi palota klasszicista stílusát, az iskola tekintélyét is finoman jelző belső építészeti elemek, az installáció a témához méltó keretet nyújt. Remélhetőleg még sokáig és sokan láthatják.

Villangó István

